

Mynt-masen

AKTUELL INFORMATION TILL
MEDLEMMARNA I
FALU-BORLÄNGE MYNTKLUBB
— Klubben för amatörnumismatiker —

Nr 1.
2023

Årgång 40

BYVALUTA. Sandra Anderberg, eldsjäl i skånska Önnep, visar upp byns egen valuta, ettörat.

Önnep vill satsa på egen byvaluta

Hej Klubbkamrater!

Ja nu skriver vi ett nytt årtal nämligen 2023 och Mynt-masen begynner sitt 40 år ett jubileumsår kan man väl säga klubben firar också 45 år i höst. Inte klokt vad tiden rinner iväg och vi med den

Jag får väl känna mig lite extra stolt för jag är klubbens äldsta aktiva medlem och att jag har orkat hålla liv i vår lilla tidning Mynt-masen så länge. Jag hoppas på flera årgångar av den. Du kan hjälpa mig. Förlåt att jag är lite tjatig.

Finner du några intressanta artiklar eller notiser som har med vår hobby att göra, skriv då gärna en rad till mig om detta, bidra gärna med ett eget reportage så att jag får lite mer material i min inkorg och kan fortsätta med utgivningen av vår lilla tidning Mynt-masen. Adressen finner du här nedan Tack!

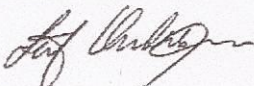
Hög tid att betala medlemsavgiften för 2023 den är oförändrad 100:- kr senior och 20:- kr junior. Avgiften skall vara betald före februari månads utgång enligt stadgarna.

Gör det nu skyndsamt för annars mister Du ju tidningen Mynt-masen och det vore väl synd. Med denna Mynt-masen finner du också bilagt en liten annorlunda skrift. Jag kallar den för små skrifter. Den handlar om ”Polletter ett annat betalningsmedel, Annorlunda pengar med Dalaanknytning”, som jag hoppas du skall uppskatta. Håll till godo!

Mer och aktuell information finner Du på vår hemsida www.fb-myntklubb.se

Håll till godo med detta tills nästa gång vi hörs i spalterna.

Med bästa klubbhälsningar

Leif Andersson

Info, redaktör
och copyright
Leif Andersson

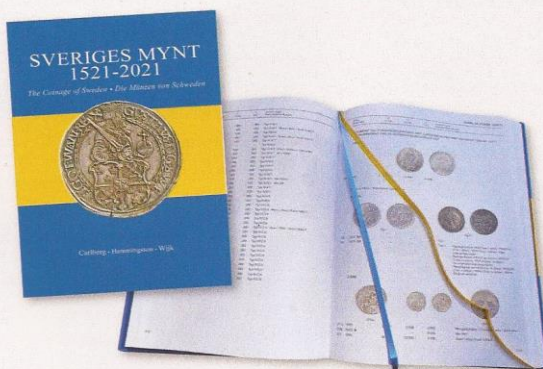
Falu-Borlänge Myntklubb
Mynt-masen
Violvägen 5
781 61 Gustafs
www.bolcan1@live.se

SVERIGES MYNT 1521–2021

ÄNTLIGEN!

Boken *Sveriges mynt* har sedan den kom ut för snart 50 år sedan varit huvudreferensen för svenska mynt. Idag finns boken endast antikvariskt och har blivit kostsam och svåråtkomlig för många. Samtidigt har forskningen och fototekniken gått framåt. Förutom förändringar såsom tillkommande mynt, ändrade myntorter och andra omattribueringar, har boken utvidgats med fler uppgifter. Exempelvis inkluderas nu även myntens upplagesiffror, metallhalter och vikt. Förutom svenska är texterna även översatta till engelska och tyska.

Köp ditt exemplar direkt av oss på någon av myntmässorna runt om i landet eller beställ på nätet på www.sverigesmynt.com, eller där böcker säljs.

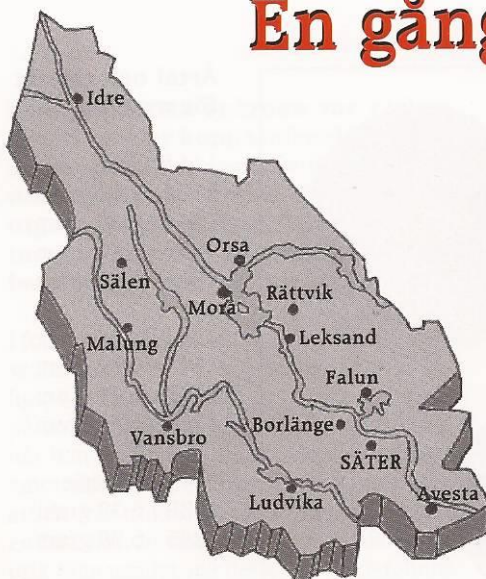

wijk.

Saxat ur tidningen Mynt-tidningen nr, 8/9 1994
L.An.

Säter - i södra Dalarna

En gång

Sveriges största myntort!

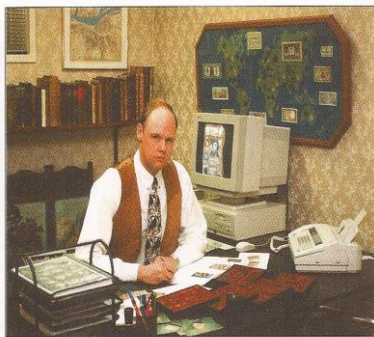
Saxat ur

nr 8/9 1994

En fantastiskt fin tidning på den tiden synd att den upphörde. Den är i dag en raritet och ett mycket uppskattat uppslagsverk.

L.An.

Ulf Ottosson i Göteborg ägare och redaktör, ansvarig utgivare av

1994

mynt
tidningen

Stureplatsen 1
411 39 Göteborg

Telefon & Fax
031-18 39 60

Redaktör och ansvarig utgivare:
Ulf Ottosson

Tidningens utgivare och ägare:
myntinformatören m

Prenumeration
Inom Sverige Kr 250:-
Inom Norden Kr 280:-

*Utkommer sju gånger under 1994,
tio nummer varav tre dubbelnummer.*

Postgiro
482 06 15 - 5

Tidningen trycks hos:
OFTA Grafiska AB i Göteborg
ISSN 1104-4233

Copyright MXMIV
Text: Myntinformatören
och respektive författare

Klubben arrangerade ett extra månadsmöte maj 2022 på Hembygdsgården i Säter för att där beskåda den myntsamling (Säterklippingar) som finnes. Vi fick en mycket fin guidning och föredrag av intendenten på gården Kurt Fosselius. Då visade Thomas Schütt mig denna tidning som han har i sina ägor, (en raritet). Tack!
/Redaktören L.An./

Under närmare 20 år var den lilla orten Säter - i södra Dalarna Sveriges i särklass största myntort. Under åren 1624-1642 präglades här både klippingar och rundmynt i koppar. Och just kopparmynt var egentligen det enda som tillverkades i Sverige under denna period.

Älvsborgs lösen

Den 30 oktober 1611 avled Karl IX i Nyköping. Hans son, Gustav II Adolf, var ännu inte 17 år fyllda när han övertog kronan. Den 24 maj 1612 tvingades Älvsborgs fästning kapitulera inför den övermäktiga danska styrkan på 10.000 man. Freden i Knäred 1613 innebar att Sverige skulle betala den ofantliga summan av 1.000.000 riksdaler till Danmark. Älsborga andra lösen.

Rikets skattkista

Landets enda egentliga tillgång var koppargruvan i Falun. Drygt 80% av Älvsborgs lösen kom att finansieras genom kopparexport

från Stora Kopparberget. Sverige var vid denna tid världens ledande kopparproducent och Falugruvan svarade för 2/3 av hela Europas kopparbehov. För att få ut ett så bra pris som möjligt för koppars försökte man begränsa utbudet och "göra kopparen rar", genom att också använda den till mynt. När kopparpriset i Amsterdam var högt såldes kopparn där. Tyckte man att priset var lågt, användes den istället till myntning.

Förädling och myntning

I början av 1600-talet sålde man råkoppar på den internationella marknaden. Denna stod betydligt lägre i kurs än förädlad och smidbar koppar - s.k. garad koppar. Som ett led i att få bättre betalt för koppars anlades i början av 1620-talet ett garmakeri i Säterdalen. Detta följdes av ett nyanlagt myntverk och 1624 började man prägla kopparmynt, så kallade klippingar i Säterdalen.

Även $\frac{1}{2}$ ören präglades i Säter under 1624 (ovan) och året därpå började man även tillverka ettöringar (t.v.) och tvåöringar (nedan). Till en början slogs alla Säterklippingar med handslägga, men sedan introduceras även valsverkspräglingen och åren 1626-27 användes båda metoderna.

Den första myntordning är daterad den 28 april 1624 och av denna framgår att ett skeppund (136 kg) koppar skulle utmyntas till $131\frac{1}{4}$ daler i fyrkar ($\frac{1}{4}$ ören), d.v.s. 16.800 stycken per skeppund. Den 10 januari 1625 skrevs ett ettårskontrakt mellan kronan och kopparkompaniet som innebar att man hädanefter skulle slå 150 daler per skeppund, d.v.s. 4.800 öre per skeppund istället för 4.200. En ettöring kom därför

Valsverkspräglade ettöringar från Säter 1626-1627.

Myntmästare Markus Kocks boningshus finns att beskåda på Hembygds museet Åsgårdarna.

En hammarpräglad halvöring (sent 1625) och en valsverkspräglad ettöring (tidigt 1626) från samma gravör/verkstad. Bokstaven R har punsats in i ham-maren respektive valsen med samma puns.

År 1627 ersattes klippingtillverkningen med valsverksprägling av runda mynt under myntmästare Marcus Kocks ledning. Rund-myntningen i Säter fortsatte sedan fram till 1642 med ett kortare avbrott 1633-34. De sista mynt som präglades i Säter var fyrkar eller 1/4-öringar. Nedan ett icke utstansat exemplar från 1642.

att få vikten 28,3 gram och de övriga valö-rerna fick naturligtvis proportionell vikt. Viktavvikelseerna på ett enskilt mynt kunde dock bli ganska stor. Om man däremot vä-ger ett hundratal exemplar skall man finna att medelvikten stämmer med myntordning-en. På grund av problemet med viktskillna-derna på enstaka mynt förordnades i det allmänna mandatet av den 9 juli 1625 att belopp över 3 öre ej behövde accepteras

utan vägning. På så sätt behövde ingen ris-keras att bara få låtta exemplar i betalning.

Katastrofen 1625

Vid trediden på morgonen den 1 maj 1625 hände det som inte fick hända. Stora håll-dammen i Ljusterån brast p.g.a. av den våld-samma vårflooden och drog med sig i prin-cip hela bruket och myntverket. Nio män-niskor fick sätta livet till och personalen var

så övertygad om att detta var slutet för bru-ket, att man började ge sig av från Säter. Konungen gav däremot order om att mynt-verket omedelbart skulle återuppbyggas. Tre kompanier soldater beordrades till Sä-ter och lokalbefolkningen uppmanades att göra dagsverken för myntverkets återupp-byggnad. Undan för undan kom sedan verk-samheten igång under hösten och vintern. ☘ ☘

Fortsättning från föregående sida.

Idag är Säter en liten småstadssidyll och det finns inte mycket kvar som påminner varesig om myntverket eller vårflodskatastrofen för snart 370 år sedan. Myntmästare Kocks boningshus är väl nästan enda undantaget. Detta finns numera på Hembygdsmuseet Åsgårdarna i Säter och ett besök rekommenderas varmt. Museiområdet omfattar hela 23 byggnader och för den myntintresserade är väl kanske smedjan den mest intressanta.

Tekniken

De första klippingarna var som sagt hammarpräglade. Detta skedde förmodligen med en graverad handsläggas som helt enkelt slogs mot en för hand utklippt kopparbit, som placerats på ett städ med graverade myntbilder. Se vidare sidorna 36-37.

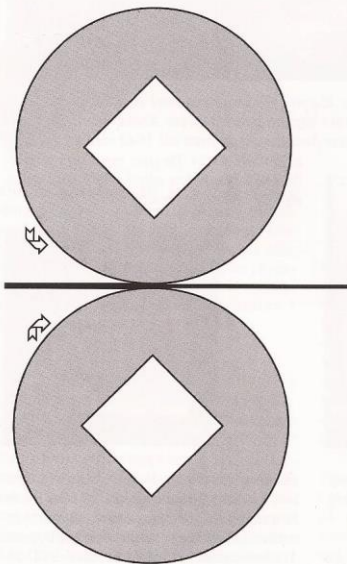
Valsverkstekniken introducerades i Sverige på försök ett par gånger under slutet av 1500-talet. Men i och med den massstillverkning av kopparmynt som påbörjades 1624 kom man redan från 1625 att på allvar begagna sig av valsverkspräglingen. Till en början endast i Nyköping, men sedan även i Säter. Tekniken bygger på att man för in ett kopparband - en ten - mellan två graverade valsar som drivs av vattenkraft.

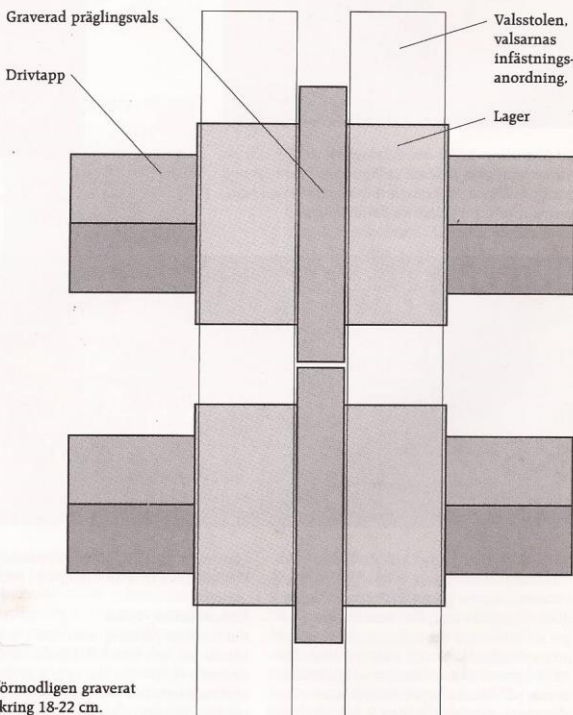
När tenen passerar mellan valsarna utvidgas den markant på längden samtidigt som valsens myntbilder genom det stora trycket präglas på tenen. Därefter klippte man ut de färdiga mynten ur tenen. Vid klippingtillverkningen i valsverk använde man sig av stora hjulliknande valsar. År 1627 inled-

des präglingen av rundmynt och då dessa mynt hade en avsevärt detaljrikare gravyr övergick man sannolikt till de mera cylinderformade valsarna med betydligt färre myntbilder och en mycket mindre diameter. En klippingvals till ettöringar hade däremot förmodligen så många som 20 myntbilder.

De hjulliknande präglingsvalsarna i profil. Notera tenens utmängling och förlängning.

Valsverksprägling av ettöresklippingar. Valshjulet var förmodligen graverat med 20-24 myntbilder och hade då en diameter på omkring 18-22 cm.

I slutet av augusti 1936 hittade man vid muddringsarbete i Ljusterån en präglad men oklippt ten med 15 myntbilder. (se bild på föregående sida). Denna ten visar, tillsammans med bevarade mynt av samma typ, att antalet myntbilder i varje fall varit fler än 16 stycken!! I en privat samling råkar det nämligen finnas exemplar som är identiska med myntbilderna på tenens ändar - men som visar hela motivet och på så sätt "bygger vidare" på tenen! Av den speciella typen av 1626 års valsverkspräglade ettöre med 1627 års sveakronor finns det också minst tre "myntbilder" som saknas på tenen. Om det nu varit fler än 16 myntbilder per vals kan man ju spekulera i t.ex. 20 eller kanske t.o.m. 24 stycken. En "Rydaholms-åln" indelades enligt 1604 års Norrköpingsbeslut i 24 verktrum om vardera 24,74 mm. En verktrum indelades i sin tur i 12 linjer. Av bevarade mynt att döma verkar det som avsikten var att den strierade ramen skulle mäta 1x1 verktrum. Om vi leker med tanken att man gjorde valsarna med en omkrets av 1 åln (59,378 cm), skulle 20 myntbilder å 1 tum innebära ett avstånd mellan varje myntbild skulle behöva vara 1/5 tum (4,95 mm) - vilket stämmer!

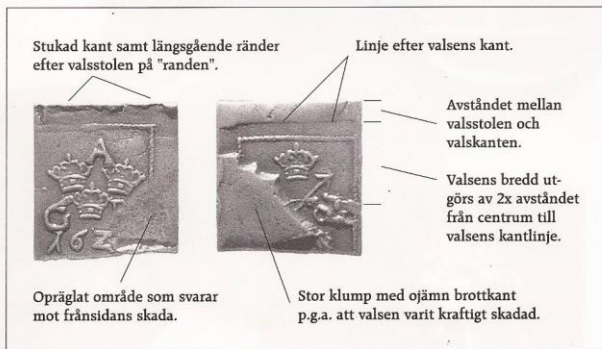
I idyllen Säter heter naturligtvis gästgiveriet "Myntmästaren" och puben "Klipplingen".

I problematiken med valsarnas utseende ligger kanske främst frågan om tenens längdförändring. Denna är ju beroende på förhållandet mellan tenens ingångstjocklek och det färdiga myntets tjocklek. Ju större

skillnad desto större längdförändring. Vid "normal" valsverksprägling kan man nog ha anledning att antaga att tenens längd förlängts med max 5%. När det gäller kopparmyntningen i allmänhet och klippingmyntningen i synnerhet, får man nog emellertid förmoda att längdutvidgningen varit större.

På ett tekniskt mycket intressant exemplar av ett Nyköpings-öre 1626 (t.v.), finns för ovanligheten skull en stor opräglad yta. Denna har uppkommit genom att fränsidesvalsen brutit och därigenom inte kunnat ge något präglingsstryck på denna yta. Resten av myntet är däremot präglad, vilket betyder att vi beträffande detta exemplar vet både ingångstjockleken och det färdiga myntets tjocklek. Av detta exemplar att döma skulle tenens förlängning kunna vara upp emot 20%. Bilden till vänster visar också lite av vad ett gammalt mynt kan berättat om forna tiders hantverk och teknik. Att lära sig att tyda och uppskatta mynt med olika typer av präglingsfel, tycker jag är ett tecken på tekniskt och historiskt intresse. Så därför samlar jag även "fulingar"!!

Ulf Ottosson

Nyköpings-öre 1626 präglad med kraftigt skadad fränsidesvals. Detta har resulterat i att ca 1/3 av fränsidan utgörs av en stor klump och att motsvarande ställe på åtsidan är helt opräglad! Detta betyder att vi i detta fall vet både tenens ingångstjocklek och slutresultatet!

En liten svit valsverkspräglade Säter-öron från 1629. För den som vill specialsamlar är detta en guldgruva. Här finns nästan hur mycket varianter som helst. Tycker man att detta blir för omfattande kan man ju nöja sig med att samla de olika sköldtyperna som finns. Eller varför inte ett enda "kalas-exemplar"! För visst är dom trevliga - dessa stora, tunga och rejäla svenska kopparslantar. Något att hålla i...

Den så kallade "Säter-tenen" - ett valsverkspräglad kopparband med

15 varierande myntbilder -

- hittades i Ljusterån 1936.

Önneköp vill satsa på egen byvaluta

BYVALUTA. Sandra Anderberg, eldsjäl i skånska Önneköp, visar upp byns egen valuta, ettöret.

Önnköping utanför Hörby är en sällsynt levande by med cirka 210 invånare. Här finns flera livaktiga föreningar, från idrottsföreningar till byaföreningar. På senare år har man även tagit över lanthandeln och skapat ett kulturhus i den gamla bilverkstaden intill lanthandeln.

Allt genom att bilda ett bygdebolag där ortsbor kan köpa andelar. Nära 690 andelar har sålts hittills och varje andel kostar 500 kronor och då får man Önnköps eget mynt, ettörat.

– Det är ett riktigt metallmynt, typ ett samlarmynt. Med det kan man handla i lanthandeln för ett värde av 100 kronor, säger Sandra Anderberg som är en av eldsjälarna i byn och sitter med i styrelsen för Föreningen Levande Önnköping.

Lanthandeln är räddad

Att Bygdebolaget bildades berodde på att man behövde få in pengar för att kunna ta över lanthandeln och köpa huset där bilverkstaden legat förr. Och ha en grundplåt för att kunna ta banklån.

Nu har byborna lyckats med båda. Lanthandeln är räddad och har tre anställda plus timanställda vid behov. Och Önnköping har fått ett eget kulturhus där det sker en mängd aktiviteter. Allt från barnteater och kurser i mjölksyrning till skördefestivaler och marknader.

Lanthandeln har blivit en samlingspunkt där särskilt många äldre bybor gärna tar sig en kopp kaffe och en pratstund.

Som tur var fanns de förra ägarna till lanthandeln, Thomas och Carolina, med i hela processen, även vid bildandet av bygdebolaget. Och det underlättade förstås övertagandet av lanthandeln eftersom de kunde bidra med all sin kunskap.

– Men vi har ändå fått lära oss så mycket nytt, som att det alltid finns hur mycket som helst att göra i en butik. Ta emot och packa upp varor tar mycket tid till exempel, säger Sandra Anderberg.

Byborna bestämmer

Hon ställer ofta upp på sin fritid i lanthandeln tillsammans med andra volontärer från byn.

Just nu funderar eldsjälarna i Önnköping på hur lanthandeln ska utvecklas.

– Ja, vi ska genomföra en enkät bland byborna och andelsägarna om vad de tycker. Man kan ju ha idéer om att ha ett mer närproducerat och ekologiskt utbud men om folk inte vill köpa det så fungerar det inte, säger Sandra Anderberg.

Hon berättar också om planerna på att utveckla tanken på en lokal valuta ännu mer, att använda ettörat bättre. Som att avlöna volontärarbete med den och använda den i betalning mellan lokala entreprenörer, till exempel.

– Det innebär ju en mer cirkulär ekonomi så att mer av pengarna hamnar i lanthandeln och inte på Willys i Hörby. Det skulle gynna oss alla för en butik är så viktig för att en by ska vara levande, säger hon. ■

Landkoll

REDAKTÖR: ANNIKA BOLTEGÅRD Skicka tips till annika.boltegard@land.se

Tipsa gärna!
NYHETER FRÅN
HELA LANDET!

Lanthandeln i Önnepö

Stödköp krävs för att klara elräkningen

De skenande elpriserna håller på att ta död på den byägda lanthandeln i skånska Önnepö. Nu manas orsborna till stödköp!

TEXT ANNIKA BOLTEGÅRD | FOTO PRIVAT

Önnepös lanthandel nära Hörby ägs av orsborna själva genom det gemensamma Bygdebolaget.

I det köper man andelar och får byns egna mynt, "ettörat", som även är ett betalningsmedel.

Men som många andra små butiker runt om i landet håller lanthandeln på att knäckas av de kraftigt höjda elpriserna sedan över ett år tillbaka.

Även om man nyligen har tecknat ett nytt fast avtal är den nya prisnivån allt för hög.

Oroade för butikens överlevnad

Nu är läget så allvarligt att entusiasterna bakom bolaget är allvarligt oroade för butikens överlevnad.

Därför satsar man nu stort på att få in mer pengar. Som det el-event Bygdebolaget höll nyligen med auktion, matservering, korvgrillning, med mera för att få in de 40 000 kronor som behövs akut.

– Vi har satsat mycket på elsparande åtgärder också som att stänga frysar och stuva om i frys- och kyldiskar.

Det har sänkt vår förbrukning med 25 procent men samtidigt har elpriset blivit tre gånger dyrare, suckar Kajsa Åbjörnsson, en av eldsjälarna i byn.

Viktig knutpunkt

Önnepös Lanthandel är en viktig knutpunkt för servicen i trakten då den inte bara är en livsmedelsbutik utan även sköter paketutlämningen och är ombud för Systembolaget och Apoteket.

Så nu behöver orsborna ställa upp för sin butik för att rädda kvar den.

För det krävs 4–5 miljoner kronor mer i ökad omsättning per år. Det går att nå om de drygt 300 invånarna i trakten handlar för 350 kronor i veckan i sin butik, enligt Bygdebolagets uträkning.

Att fler köper andelar i bolaget är också till hjälp. Men det som verkligen skulle behövas är att regeringen snabbt fattar beslut om någon form av elprisstöd.

– Ja, det måste till stöd för oss småföretagare annars kommer många att gå i konkurs, säger Kajsa Åbjörnsson. ■

BYGDEPENG Kajsa Åbjörmsen hoppas att fler Önnerköpingsbor köper andelar i lanthandeln och får den lokala valutan "ettöret"

Nr: 634

ANDELSBREV

ÖNNEKÖPS BYGDEBOLAG AB

Organisationsnummer 559306-6581

Privat aktiebolag

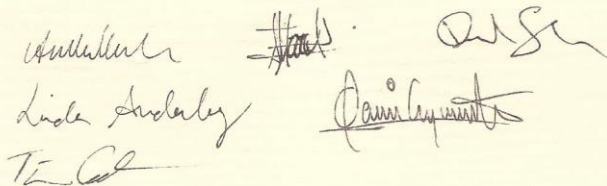
Tillsammans för ett levande Önnköping!

Innehavarens namn: Leif Andersson

Innehavaren har betalat för 1 antal aktier enligt detta aktiebrev.

Önnköping den 2021-04-20

Styrelsens underskrift:

Linda Andersson
T. Carl

VÅRENS MÖTES OCH AKTIVITETSKALENDER 2023

Måndagen den 17/4 kl. 19.00

- Kaffe med dopp
- Bytesaktiviteter
- Stor auktion

Måndagen den 15/5 kl. 19.00

- Styrelsemöte kl.18.00
- Bytesaktiviteter
- Stor auktion
- Kaffe med dopp

*Med reservationer för eventuella
programändringar.*

Höstens mötesdagar:

21 Augusti, 18 September, 16 Oktober,

29 November, 18 December Kl. 19.00

Lokal: Liljegården, Borganäsvägen 22

Borlänge

VÅRENS MÖTES OCH AKTIVITETSKALENDER 2023

Måndagen den 11/4 kl. 19.00

- Styrelsemöte kl. 18.00
- Kaffe med dopp
- Bytesaktiviteter
- Stor auktion

Måndagen den 15/5 kl. 19.00

- Styrelsemöte kl. 18.00
- Bytesaktiviteter
- Stor auktion
- Kaffe med dopp

*Med reservationer för eventuella
programändringar.*

Höstens mötesdagar:

**21 Augusti, 18 September, 16 Oktober,
29 November, 18 December**

Korta rapporter:

Medlemsavgiften.

Du som har betalt medlemsavgiften för 2023 finner med dagens Mynt-masen ett medlemskort för 2023 bilagt. Du som ännu inte har betalt medlemsavgiften för 2023 skynda dig och gör detta för enligt stadgarna skall den vara betald före februari månads utgång. Annars är det sista Mynt-masen du erhåller och det vore väl synd-
/Styrelsen/

Myntmässa.

Planeringen för att arrangera en Myntmässa på våren ser ”mörkt” ut för vi finner inget lämpligt datum (kolliderar med andra arrangemang) och även saknar vi lämplig lokal. Planering fortgår så vi siktar på hösten 2023-

Falu-Borlänge Myntklubb

Kontaktpersoner:

Thomas Schütt; Tfn: 073-048 32 04

Björn Lindqvist; Tfn: 076-104 80 65

Möteslokal: Borganäsvägen 22 Borlänge

Hemsida: www.fb-myntklubb.se

Bankgiro: 5111-3629